

Unionskrisen och partierna

Att skryta på egen hand är populärt men anses tarylgt, att skryta i duett anses däremot korrekt. X berömmar Y, Y berömmar X, och sedan prisar man varandras omdöme och den nyfunna kollektiviteten X—Y:s förtjänster. Det är naturligt att firandet av unionsupplösningen 1905 gått i den stilen. Både svenskarna och norrmännen bar sig ädelt åt, sägs det, med en liten antydning om att det egna folket i alla fall var ädlast. Något litet reellt finns det väl i denna växelsång; fantasin kan spekulera ut fall då folk i samma situation valt kriget i stället för freden. Men det väsentliga faktum är naturligtvis att det skulle ha fordrats ovanlig inkompetens och/eller någon form av ideologisk galenskap hos ettdera eller båda folkens styresmän för att en väpnad konflikt skulle ha utbrutit 1905. Man kan vara glad över att så ej var fallet; hyllningarna till dem som inte var odugliga eller galna visar likafullt hur lockande det nationella självberömmet är även för högststående demokratiska folk.

För Sveriges del kombineras det allmänna skrytet med specialskryt. Dels så att det påstås att vi var de förörrättade, och därför är vår ära större. Dels så att skilda partier gör anspråk på att ha betett sig särskilt bra, att egentligen ha klarat situationen. Även de blygsamma partipolitiska vinster som kan följa av en anständig hållning för femtio år sedan är de politiska ledarna ivriga att inkasera.

Två frågor står härvid i förgrunden. Den allmänna inställningen till unionsbrottet och Norge är den ena. Här har socialdemokraterna starkt betonat arbetarrörelsens insatser i fredlig riktning, markerade av presskampanj, resolutioner och demonstrationer, storstrejkshot. Motståndarna svarar med att framhålla partiets svaghet på den tiden: fyra man i riksdagen, ingen i regeringen eller över huvud på någon inflytelserik post. Vid ett ställningstagande till frågan bör först sägas ifrån att socialdemokratin klarare och aktivare än något annat parti företrädde den upp-

fattning som nu för oss alla framstår som den självklart riktiga. Brantings artiklar, för att ta det mest representativa exemplet, är överträffade i sin bestämdhet och skärpa. "Det kan aldrig bli tal om att Sveriges rätt gav det Norge. Den största förbrytelsen just nu vore att gripa till vapen... det var ingen tvångsunion utan en frivillig förening som kunde upplösas av endera parten" (13 juni); man måste slå fast "den lika enkla som betydelsefulla sanningen att Norges folk icke velat kränka Sveriges folk, det har blott velat komma fram till sin egen självständighet" (29 juni). Hur mycket påverkade sådana paroller de styrandes politik? Det vet man inte, men säkert är att detta inflytande inte kan mätas i antalet riksdagsmän under en regim som uteslöt flertalet arbetare från rösträtt. All sannolikhet talar för att socialdemokraternas ställningstagande hela tiden var en faktor av betydelse för statsmakternas handlande.

Den liberala opinionen stod väl i huvudsak på amma linje. Här finner man emellertid betydande skiljaktigheter i pressen. Medan Dagens Nyheter, om också i relativt försiktiga ordalag, ställde sig förstående till Norges uppträdande, var Stockholms-Tidningen, utmanande, Karl Staafs stora insatser för en fredlig lösning inom den Lundebergiska ministären är obestridliga, och i huvudsak stod säkerligen hans parti bakom honom.

Inom högern fanns de från 1955 års synpunkt betänkligaste tendenserna. Även här är emellertid skiljaktigheterna mellan olika grupper och olika skeden under krisen påtagliga. Tre sedermera nedlagda tidningar, Nya Dagligt Allehanda, Stockholms Dagblad, Vårt Land, företrädde i främsta rummet hetisen (självfallet under avståndstagande från krigshets). Här talades om revolution och våldshandling, förödmjukelse, skymf, skamfläck och vanära; Sven Hedin var redan då i tåten och uttalade att "Norge lär ej av Amerika och Europa kunna räknas på att behandlas som annat än en upprorisk stat" (Stockholms Dagblad 13 juni). Svenska Dagbladet var däremot måttfullt i sin kritik av Norge. Debatterna i riksdagen visar att de hetsporrar som fanns inom högern, men att de blott utgjorde ett mindretal. Med bestämdhet kan dock påstås att

högeropinionen var den mest aggressiva och att här fanns en viss krigiskhet och framför allt en benägenhet att med jämnmot ta ett krig. Antagligen är general Åkermans minnesanteckningar representativa för många enkla sinnen inom konservatismen; den trettisjuårige kaptenen "vacklade mellan fredsvilja och önskan att "inkorporera" Norge — "jag tror det varit bäst, om vi fått slåss nu, då vi gjort oss beredda därpå, ty förr eller senare skola vi ändå slåss, det blir ej verklig vänskap förr" — och trodde i lyckliga ögonblick att även arbetarna var storsvenskar, åtminstone då de var fulla.

Den andra fråga som här skall beröras är situationen vid Karlstadsförhandlingarna, främst vad angår huvudpunkten, sloandet av de norska gränsfästningarna. Att Sverige framställde och i huvudsak genomdrev denna fordran framstår väl numera för alla som något genant. Inom generalstaben var man till en början klar på att fästningarna inte hade nämnvärd betydelse såsom hot mot Sverige; de försök att hävda en sådan betydelse gjordes av krigs- och sjöministrarna i den Lundebergiska regeringen verkar komiska genom sin brännvinsadvokatyr. Frågan var uppenbarligen politisk; denna "gräsligt förödmjukande fordran" (Åkerman) uppställdes för att rädda Sveriges "ära". I det väsentliga var

de svenska partierna (även socialdemokraterna) eniga på den punkten; man kan anta att fordran tedde sig som en kompromiss mellan de mera aggressiva och de mera klart "fredsvänliga" riktningarna. Då det blev fråga om att modifiera det ursprungliga kravet (särskilt i fråga om Kongsvinger) blev likväl motsättningarna ofrånkomliga. Inom den grupp av ministrar som framtvang modifieringen synes Staaff ha varit den mest energiske. Det bör betonas att den Staaffska linjen stöddes särskilt genom den liberala och den socialdemokratiska pressens starka propagerande för en samförstånds lösning (Svenska Dagbladet, som häromdagen påstod att vid denna tid "hörde ej ett knyst från våra socialdemokrater", bör läsa Brantings många ledare under september).

Av kända ideologiska skäl identifierar sig gärna högern med de kungliga. I fråga om unionskrisen har denna lek legat nära till hands; högern kan inte nu skryta med sin egen hållning (den får nöja sig med att nedvärdera andra partiers förtjänster), och dåvarande kungen och kronprinsen var under krisens första skede mera fredligt sinnade än man med tanke på deras tidigare aktioner kunnat vänta. Det bör emellertid fastslås att under krisens mest kritiska period de båda kungliga huvudpersonerna var de mest "krigiska" inom den styrande kretsen, såsom statsråden Bergs och Widéns minnesanteckningar klart visar.

Aktstyckena kring 1905 ger sannerligen inte för vår del anledning till nationellt skryt, minst av allt till skryt inom de kretsar som genom uppföstran och ställning påstås särskilt skickade att se stort och djupt i farliga lägen. Så mycket bör vi åtminstone ha lärt oss 1955